

MARTIENKO A.I.

д-р екон. наук, ст. наук. співроб.

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАНУ

Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044

E-mail: amartienko@ukr.net

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОГНОЗНОГО УПРАВЛІННЯ ПРИРОДНИМИ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНИМИ РЕСУРСАМИ

В статті обґрунтовано складові системи державних прогнозних кадастрів природних рекреаційних ресурсів та необхідність розробки на їх базі регіонального прогнозного кадастру. Запропонована система прогнозних державних кадастрів повинна забезпечувати взаємну інтеграцію, комплексність, доступність та оперативність надання відомостей про природні ресурси, які потенційно можуть бути використанні на оздоровлення, відпочинок та інші рекреаційні цілі.

Ключові слова: форми власності на природні ресурси, державне прогнозне управління, прогнозні кадастри, природні рекреаційні ресурси, регіональний прогнозний кадастр, кадастри рекреаційного призначення.

MARTIENKO A.I.

Dr.Sc. (Economics),

Institute Of Market Problems And Economic&Ecological Research of the

National Academy Of Sciences Of Ukraine

Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine

E-mail: amartienko@ukr.net

FORECAST MANAGEMENT PROVISION OF NATURAL RECREATIONAL AND TOURISM RESOURCES

The article substantiates the components of state forecasting cadastral system of natural recreational resources and the necessity to develop a regional forecast cadastre on their basis. The proposed system of forecast state inventories should ensure the mutual integration, complexity, availability and efficiency of providing information about the natural resources that can potentially be used for recreational purposes. Forecast cadastral research of potential natural recreational and tourist resources and activities recommended for their use should be carried out according to the principles, among which the main ones are: forecast inventories are conducted for natural resources that are not involved in economic turnover and can be used in various spheres of economic activity; the objectivity information about forecasts and alternatives of their use; completeness of information on the availability of natural recreational resources in the regions of Ukraine with their natural recreational characteristics, economic, environmental and social assessments, national values, uniqueness, exhaustibility, recoverability, recommended forms of ownership for business entities. State authorities should determine alternative directions of natural resources usage, including recreational purposes, as well as economic efficiency of alternative activities based on the natural resources usage, taking into the consideration the perspectives of the national economy development. It is important that the forecast cadastral documentation defines the boundaries of natural resources, which are used by the cats as recreational and their monetary assessments. The proposed regional forecast cadastral (regions and districts of Ukraine) should represent the official combination of the actual location of various natural resources, u are currently not in the economic turnover and potentially should be used as recreational, their actual volumes and recreational properties, their perspective priority directions usage by types of recreational activities in order to ensure a scientifically based development of the administrative territory.

Keywords: forms of ownership on natural resources, state forecast management, forecast inventories, natural recreational resources, regional forecast cadastre, inventory of recreational purposes.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

Україна багата на природні ресурси, які можуть бути використанні для оздоровлення, відпочинку та лікування людей. До них відносяться землі рекреаційного та оздоровчого призначення, пляжні території, моря, річки та озера, лікувальні грязі, ропа тощо. На рівні держави визначаються альтернативні варіанти використання природних ресурсів різноманітними секторами національної економіки з позицій соціальної економічної та екологічної ефективності природокористування.

Специфіка природних рекреаційних ресурсів визначається їх соціальною значимістю, доходом, який одержують суб'єкти господарювання від ведення рекреаційно-туристичної діяльності, та екологічним станом. Дуже важливим питанням є прогнозування розвитку різних видів діяльності, які використовують рекреаційні ресурси у виробничих цілях. Природні рекреаційно-туристичні ресурси можуть знаходитись у державній, комунальній та приватній власності. При цьому тільки на рівні держави можуть бути визначені стратегічні прогнозні напрями розміщення та розвитку продуктивних сил країни. Тому основні функції щодо управління використанням природних рекреаційно-туристичних ресурсів належать державі. Тільки державні органи управління з позицій загальнонародної ефективності використання природних ресурсів можуть прогнозувати розвиток економіки з урахуванням унікальності, цінності природних рекреаційних ресурсів та обмежувати суб'єктів господарювання щодо їх впливу на них при будь-якій формі власності. Метою статті є визначення шляхів для забезпечення прогнозного управління природними рекреаційно-туристичними ресурсами. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити, якими інструментами необхідно скористатися на державному рівні, щоб досягти оптимального природокористування на рівні держави, регіонів та підприємств.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Питанням розвитку відносин власності та їх впливу на виробничі відносини приділяється багато уваги в роботах Лазни В.А. [1, с.28-50], Мочерного С.В. [2, с.6]. Інституціональні проблеми власності розглядаються в монографіях І.В. Дементьєва [3, с.22], В. Р.М. Нурєва [4, с.14-16]. Проблеми розвитку та реалізації відносин власності на природні ресурси розробляються в працях російських вчених – М.Д. Колесова [5, с.187], В.І. Лоскутова [6, с.122].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Системоутворюючою формою власності, на наш погляд, на всі види природних ресурсів є загальнонародна власність. На її основі можуть розвиватися різноманітні види та форми власності - державна, комунальна, приватна. Тільки на основі загальнонародної власності та інтересів основного власника – народу України – можна організувати ефективне використання природних рекреаційних ресурсів в сучасний період часу та на перспективу.

Формулювання цілей дослідження. Держава як основний розпорядник природними рекреаційними ресурсами повинна урахувати національну доцільність та ефективність їх використання альтернативним способом. Тому ціллю дослідження є забезпечення державних органів прогнозним управлінням природними рекреаційно-туристичними ресурсами на базі створення відповідних по ресурсних кадастрів.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Відносини власності на природні ресурси є основними в системі виробничих відносин економіки природокористування. Вони визначають напрями та обмеження у використанні природних ресурсів у системі виробництва, розподілу, обміну та споживання [7, с.35,47,54]. Народ України є виключним власником природних ресурсів і передає право розпорядження ними державі. Держава від імені народу здійснює найвище право власності – розпорядження. На рівні держави мають визначатися форми власності на природні ресурси, напрями та умови їх використання, оренди, обміну, розподілу доходу між державою, власником та орендарем природних рекреаційно-туристичних ресурсів [8, с.239]. Всі форми власності на природні рекреаційно-туристичні ресурси не є виключними. Державне управління розвитком рекреаційної діяльності та пріоритетних напрямів використання природних рекреаційних ресурсів з самого початку не мало науково обґрунтованої теоретичної основи, продуманої політики та стратегії переходу до ринкових форм господарювання, які базуються на різноманітні форм власності на основні засоби виробництва та на рекреаційні природні ресурси, як матеріальної основи виробництва та засіб життєдіяльності суспільства [9, с.53-55, 10, с.70-73].

Держава не визначає пріоритетні напрями розвитку виробництва та рекреаційної сфери виходячи з оптимізації використання наявного природного потенціалу територій. Зараз багато природних рекреаційних ресурсів не введено в господарський обіг тому що вони не одержали відповідного статусу. Держава не володіє інформацією щодо їх наявності, якості, рекреаційних властивостей та ефективних напрямів використання при певних формах власності. Тому не розроблено стратегічних напрямів залучення природних рекреаційно-туристичних ресурсів в господарський обіг та не визначено ефективних форм власності для їх використання. Як основний розпорядник загальнонародними рекреаційними природними ресурсами, держава, в особі загальнодержавних та місцевих органів управління природними ресурсами та видами господарської діяльності, повинна мати зведену інформацію щодо наявного та прогнозного використання природних ресурсів для визначення та організації альтернативних видів діяльності.

Система прогнозних державних кадастрів природних рекреаційних ресурсів та організації прогнозних видів діяльності має бути створена для забезпечення збору, обробки, збереження та аналізу інформації про існуючий економічний та екологічний стан навколишнього природного середовища; для розробки прогнозів щодо віднесення тих чи інших земель, територій, ресурсів до категорії оздоровчих, лікувальних, загалом рекреаційних; наукового обґрунтування рекомендацій для визначення напрямів використання рекреаційних ресурсів та територій і організації певних видів діяльності на них. Дані кадастри повинні забезпечувати взаємну інтеграцію, комплексність, доступність та оперативність надання відомостей про природні ресурси, які потенційно можуть бути використані в якості рекреаційних, органам державної влади й управління, суб'єктам природокористування,

Прогнозні кадастри природних рекреаційних ресурсів, що пропонуються нами до впровадження, це система прогнозних даних щодо земель рекреаційного призначення, оздоровчих земель, земель природно-заповідного фонду, природних територій, що можуть бути віднесені до курортів, прогнозних кадастрів лікувальних ресурсів, метою якої є збір на систематичній основі кількісної та якісної інформації про їх стан та пріоритетні напрями використання.

Вони мають представляти собою систематизований звід даних, що включає якісну та кількісну їх характеристику, з укрупненою оцінкою національної цінності (яка включає показники економічної, грошової, природної, соціальної цінності ресурсу з позицій держави та суб'єктів господарювання), містить фізико-географічний стан природних рекреаційно-туристичних ресурсів, їх класифікацію за ознаками вичерпності та відтворюваності, дані про динаміку змін під впливом антропогенних та природних факторів з прикладенням картографічних та статистичних матеріалів.

Прогнозні кадастрові дослідження потенційних природних рекреаційно-туристичних ресурсів та видів діяльності, які рекомендовані щодо їх використання, повинні виконуватись за певними принципами, серед яких найголовнішими є:

- прогнозні кадастри ведуться для природних ресурсів, які не залучені в господарський обіг і потенційно можуть бути використані у різних сферах економічної діяльності;

- єдині теоретико-методичні підходи до формування прогнозних кадастрів наявності та напрямів використання різноманітних рекреаційно-туристичних ресурсів;

- об'єктивність відомостей щодо прогнозів та альтернатив їх використання;

- вичерпність відомостей щодо наявності природних рекреаційних ресурсів по областях України з їх природними рекреаційними характеристиками, економічними, екологічними та соціальними оцінками, національною цінністю, унікальністю, вичерпністю, відновлюваністю, рекомендованими формами власності для суб'єктів господарської діяльності;

- безперервність ведення та оновлення, так як з розвитком суспільної діяльності природні ресурси залучаються в господарський обіг і вже використовуються на практиці;

- наочність кадастрових відомостей;

- економічність;

- централізоване комплексне керівництво.

Метою ведення державних прогнозних кадастрів природних рекреаційних ресурсів вбачається: облік кількісних, якісних та інших характеристик природних ресурсів, їх обсягу, характеру та режиму використання. Такі обліки необхідні насамперед для забезпечення перспективних напрямів раціонального природокористування та охорони довкілля, прийняття управлінських рішень щодо визначення альтернативних напрямів використання природних ресурсів, в тому числі і рекреаційного призначення, та визначення народногосподарської ефективності видів діяльності та використання природних ресурсів, забезпечення необхідною інформацією органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, інших зацікавлених суб'єктів щодо перспектив розвитку національної економіки. Дані, що містяться в прогнозній кадастровій документації, повинні використовуватись для визначення меж та грошової оцінки всіх природних ресурсів України, які можуть бути використані в якості рекреаційних.

Об'єктами кадастру прогнозного використання природних рекреаційних ресурсів є навколишнє природне середовище як сукупність природних і природно-соціальних та економічних умов та процесів, природні ресурси, які не залучені в господарський обіг в даний період (землі рекреаційного та оздоровчого призначення, землі природно-заповідного фонду мінеральні води, озера, ріки (ділянки рік), узбережжя та пляжні території, лимани та лікувальні грязі, атмосферне повітря, ліси рекреаційного призначення), ландшафти та інші природні комплекси.

На основі аналізу чинного законодавства України щодо ведення кадастрів природних ресурсів нами пропонується скласти перелік прогнозних кадастрів: Державний прогнозний кадастр земельних

рекреаційних ресурсів, Державний прогнозний кадастр земель оздоровчого призначення, Державний прогнозний кадастр лісів рекреаційного призначення, Державний прогнозний кадастр водних ресурсів (ділянок водних ресурсів) рекреаційного призначення, Державний прогнозний кадастр мінеральних вод, державний прогнозний кадастр природних територій, які в перспективі мають бути віднесені до курортів, Державний прогнозний кадастр лікувальних ресурсів, Державний прогнозний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Важливо, що природні рекреаційні ресурси екосистемні та поліфункціональні щодо використання в рекреаційно-туристичній діяльності. Проте державні прогнозні кадастри природних рекреаційних ресурсів формуються за галузевою приналежністю ресурсів та напрямками ведення рекреаційної діяльності. Подолання галузевої роз'єднаності в прогнозуванні раціонального використання рекреаційного природно-ресурсного потенціалу і забезпечення еколого-соціальних пріоритетів розвитку територій та економічної ефективності господарської діяльності може бути реалізовано лише на базі створення комплексних територіальних прогнозних кадастрів природних ресурсів рекреаційного призначення, їх меж на картах та перспективних напрямів використання.

Такі регіональні прогнозні кадастри (областей та районів України) повинні представляти офіційне поєднання даних про фактичне місцезнаходження різних природних ресурсів, що на даний час не знаходяться в господарському обороті і потенційно мають бути використані в якості рекреаційних, їх фактичні обсяги та рекреаційні властивості, перспективні пріоритетні напрями їх використання по видам рекреаційної діяльності з метою забезпечення науково обгрунтованого розвитку адміністративної території. Зазначені кадастри повинні бути основою територіальних інформаційних систем, направлених на прогнозування соціального, економічного та екологічного розвитку територій.

Комплексність інформації в регіональних прогнозних кадастрах досягається шляхом використання розрахункових інтегральних показників, експертних оцінок на основі аналізу даних щодо окремих природних ресурсів.

На основі регіональних прогнозних кадастрів природних рекреаційних ресурсів визначаються рекомендовані види ведення рекреаційної діяльності на основі інформації існуючих галузевих (земельного, лісового, водного й інших) кадастрів природних ресурсів, реєстрів власності на нерухоме майно, а також даних обліку й інвентаризації природних ресурсів і по оцінці стану навколишнього середовища.

Прогнозні регіональні кадастри призначені для забезпечення державних і місцевих органів влади, інвесторів і природокористувачів інформацією, необхідною для:

- розробки стратегії сталого соціо-економіко-екологічного розвитку рекреаційних територій та використання природних рекреаційних ресурсів;
- визначення пріоритетних напрямів розвитку господарської діяльності регіону, його спеціалізації у межах території суб'єкта України;
- гармонізації виробничої діяльності та стану природних рекреаційних ресурсів на даній території;
- оптимізації системи платежів за забруднення природних рекреаційних ресурсів суб'єктами господарювання, що розташовані в межах рекреаційних зон та територій;
- прийняття управлінських рішень щодо залучення в господарський обіг нових природних рекреаційних ресурсів, мотивацію суб'єктів господарської діяльності щодо інвестування різноманітних видів рекреаційної діяльності на основі полі функціонального використання природних рекреаційно-туристичних ресурсів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Природні ресурси визначаються в якості рекреаційних в нормативно-правовій базі України в поресурсних кадастрах та законах. Треба зауважити, що єдиний нормотворчий акт щодо визначення їх як комплексного поліфункціонального об'єкту господарської діяльності з позицій екосистемного підходу на сьогодні відсутній. Для підвищення ефективності державного управління природними рекреаційними ресурсами, визначення кращої з альтернатив їх використання необхідно введення державних та регіональних прогнозних кадастрів природних рекреаційних ресурсів з визначенням перспективних видів господарського використання та з заборонаю на них діяльності, яка суперечить їх прогнозованому цільовому призначенню або може негативно вплинути на природні властивості рекреаційних ресурсів, а також з визначенням перспективних форм власності на них.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лазня И. Всеобщий закон собственности /И. Лазня, В. Рыбалкин // Экономика Украины. –

2001. - №9. – С.43-50.

2. Мочерный С. Национальный и экономический суверенитет страны /С. Мочерный// Экономика Украины. – 2005. - №10. – С. 4 – 13.

3. Дементьев В.В. Институциональная теория в Украине: направления исследований, особенности, перспективы /В.В. Дементьев //Наук. праці Донецького НТУ. — Донецьк, 2006. – Вип. №103-1. - С. 17-31.

4. Нуреев Р.М. Проблемы модернизации экономики: концепции, цели, средства / Р.М. Нуреев //Наук. праці Донецького НТУ. - Донецьк, 2006. – Вип. №103-1. – С.4-17.

5. Колесов Н.Д. Собственность как экономическая категория или о недостаточности дидактической единицы «собственность и хозяйствование» / Н.Д. Колесов, В.И. Лоскутов, Салихов Б.В.// Вестник МГУ. - 2003. – Т6. -№2. – С. 185-188.

6. Лоскутов В.И. Экономические отношения собственности и политическое будущее России /В.И. Лоскутов – Мурманск: МГТУ, 2001. – 160 с.

7. Мартиенко А.И. Теоретические основы развития отношений собственности на природные ресурсы / А.И. Мартиенко – Одесса: ИПРЕЕД НАН України, 2011. – 389 с.

8. Мартієнко А.І. Відносини власності в природокористуванні як основа сталого розвитку економіки України/ А.І. Мартієнко // Економічні інновації: зб. наук. праць. – Одеса, 2013. – Вип. 55. - С. 233-241.

9. Мартієнко А.І. Економіка природокористування: адміністрування управління: монографія/А.І.Мартієнко, Н.І. Хумарова; НАН України, Ін.-т пробл. ринку та екон.-екол.дослідж. – Одеса:ІПРЕЕД НАНУ, 2017. - 300с.

10. Мартієнко А.І. Інституціональні засади вдосконалення відносин власності на рекреаційно-туристичні ресурси в Україні / Б. В. Буркинський, А. І. Мартієнко, Н. І. Хумарова // Науковий журнал “Економіка України”. — 2017. — №2 (663) С. 61-73.

REFERENCES

1. Laznia, I. & Ribalkin, V. (2001). Vseobtchiy zakon sobstvennosti [The general law of property] *Ekonomika Ukrainiy - The Economy of Ukraine*, 9, .43-50. [in Russian]

2. Mocherniy, S. (2005). Natsionalnyi i ekonomicheskii suverenitet strany [National and economic sovereignty of the country]. *Ekonomika Ukraini. – The Economy of Ukraine*, 10, 4-13. [in Russian]

3. Dementev, V.V. (2006). Institutsionalnaya teoriya v Ukraine: napravleniya issledovaniy, osobennosti, perspektivy [Institutional theory in Ukraine: directions of research, features, perspectives] *Nauk. pratsi Donetskogo NTU – Scientific works Donetsk National Technical University.*, Vol. 103-1, 17-31. [in Russian]

4. Nureev, R.M. (2006). Problemy modernizatsii ekonomiki: kontseptsii, tseli, sredstva [Problems of economic modernization: concepts, objectives, means]. *Nauk. pratsi Donetskogo NTU - Scientific works Donetsk National Technical University*, 103-1, 4- 17. [in Russian]

5. Kolesov, N.D., & Loskutov, V.I. (2003). Sobstvennost kak ekonomicheskaya kategoriya ili o nedostatochnosti didakticheskoy edynitsy «sobstvennost i hozyaystvovanie” [Property as an economic category or the insufficiency of the didactic unit "property and management”]. *Vestnik MGU - Bulletin of the Moscow State University.*, Vol. 6, 185-188. [in Russian]

6. Loskutov, V.I. (2001). Ekonomicheskie otnosheniya sobstvennosti i politicheskoe budushee Rossii [Economic property relations and the political future of Russia]. *Murmansk: MGTU.* [in Russian]

7. Martienko, A.I. (2011) Teoreticheskiye Osnovy Razvitiya Otnosheniy Sobstvennosti na Prirodnye Resursy [Theoretical Basis of Ownership Relations Development of Natural Resources] *Odessa, IMPEER NAS of Ukraine.* [in Russian]

8. Martienko, A.I. (2014). Vidnosini vlasnosti v prirodokoristuvanni yak osnova stalogo rozvitku ekonomiki Ukraini [Property relations in nature as a basis for sustainable economic development of Ukraine]. *Ekonomichni Innovatsii - Economic innovation*, 55, 233-241. [in Ukrainian]

9. Martienko, A.I. & Khumarova, N.I (2017). Ekonomika pryrodokorystuvannya: administruvannya upravlinnyam [Environmental economics: management administration]. *Odessa: NAN Ukrayiny, In.-t probl. rynku ta ekon.-ekol.doslidzh* [in Ukrainian]

10. Martienko, A.I., Khumarova N.I & Burkyns'kyi, B. V. (2017). Instytutsional'ni zasady vdoskonalennya vidnosyn vlasnosti na rekreatsinyo-turystychni resursy v Ukrayini [Institutional principles for improvement of ownership relations with recreational and tourist resources in Ukraine]. *Ekonomika Ukraini. – The Economy of Ukraine.*, 2(663), 61-73 [in Ukrainian]